

**UNIVERSITY
OF TURKU**

This is a self-archived – parallel-published version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details. When using please cite the original.

AUTHOR	Martikainen, Tuomas
TITLE	Kirja-arvio: Aini Linjakumpu, Tuula Sakaranaho, Johanna Konttori, Inkeri Rissanen, Ruth Illman, Martin Ubani & MarjaTiilikainen, Uskontolukutaito suomalaisessa yhteiskunnassa. 2023. ISBN 978-952-345-210-7.
YEAR	2025
DOI	10.62442/ta.161308
VERSION	Accepted manuscript
CITATION	Martikainen, Tuomas. (2025). Kirja-arvio: Aini Linjakumpu, Tuula Sakaranaho, Johanna Konttori, Inkeri Rissanen, Ruth Illman, Martin Ubani & MarjaTiilikainen, Uskontolukutaito suomalaisessa yhteiskunnassa. 2023. ISBN 978-952-345-210-7. Teologinen Aikakauskirja 130 (3). https://doi.org/10.62442/ta.161308
LICENCE	CC BY-NC

Aini Linjakumpu, Tuula Sakaranaho, Johanna Konttori, Inkeri Rissanen, Ruth Illman, Martin Ubani ja Marja Tiilikainen

Uskontolukutaito suomalaisessa yhteiskunnassa. *Gaudeamus* 2023. 207 s.

Uskontolukutaito suomalaisessa yhteiskunnassa on seitsemän tekijän laatima yhteisteos, jossa pohditaan miten katsomuksellisen monimuotoistumisen kanssa tulnaisiin parhaiten toimeen. Kirjoittajat näkevät tarpeen avata käsityksiämme uskonnosta laajemmin, jotta yhtäältä alati läsnä oleva luterilainen tausta saadaan paremmin esiin ja toisaalta muille katsomuksille annetaan niiden ansaitsema kohtelu ja uskonnonvapauden suoma paikka suomalaisessa yhteiskunnassa. Kirjan taustalla on Suomen Kulttuurisäätiön rahoittama ”Uskontolukutaito moniarvoisessa yhteiskunnassa” Argumenta-hanke (2019–2021). Kirjoittajien tausta on uskontotieteessä, politiikan tutkimuksessa ja kasvatustieteissä. Varsinaisten kirjoittajien lisäksi teoksessa on myös 15 tietolaatikkoa, joiden laatimiseen on osallistunut kahdeksan muuta tutkijaa. Tietolaatikat täsmentävät useita tekstissä käsiteltyjä asioita, kuten uushenkisyyttä, uskonnottomuutta ja uskonnollista pukeutumista työpaikoilla

Uskontolukutaidon käsite on noussut suosioon 2010-luvulla ja sitä on käytetty monissa yhteyksissä, kuten koulutusta, sosiaalihuoltoa ja monikulttuurisuutta käsittelevissä tutkimuksissa. Näissä tutkimuksissa ”lukutaito” ymmärretään tiedolliseksi ja kontekstisidonnaiseksi kyvykkyydeksi ymmärtää ja toimia erilaisissa yhteyksissä. Kirjoittajien mukaan uskontolukutaito on ”kompetenssi eli tiedoista, taidoista ja asenteista muodostuva kokonaisuus, joka kohdistuu ilmiöalueen laajempaan ymmärrykseen ja ongelmanratkaisuun” (s. 18–19). Kirjoittajat näkevät uskontolukutaidon kansalaistaitona, jota ”tarvitaan moniuskontoisessa yhteiskunnassa ja maailmassa ihmisten keskinäisen ymmärryksen ja sen myötä yhteiskuntarauhan ja toimivan demokratian vahvistamiseen” (s. 20).

Uskontolukutaito ei ole kuitenkaan pelkkää uskontosensitiivisyyttä, vaan kirjoittajat painottavat sen analyttisiä käyttömahdollisuuksia. Näitä avataan toimijuuteen, paikantuneisuuteen, valtaan ja yksilöllisyyteen liittyvien pohdintojen kautta. Uskonnot elävät kannattajiensa toimien kautta, eivätkä ole muuttumattomia kokonaisuuksia. Ne toimivat aina jossain yhteiskunnallisessa kontekstissa, jotka niin ikään vähitellen kehittyvät, ja joissa eri katsomusten valta-asema suhteessa toisiinsa myös saattaa muuttua. Lisäksi yksilöiden tavat toimia ovat vaihtelevia, eikä jonkun uskonnon kannattajana oleminen välttämättä kerro henkilöstä paljoa. Näiden seikkojen huomioiminen on keskeistä, sillä muutoin käsitykset eri uskonnoista saattavat pelkistyä hedelmättömiksi ja usein myös paikkansa pitämättömiksi yleistyksiksi. Kirjoittajat näkevät uskontolukutaidon myös kriittisen ajattelun ja suhtautumisen välineenä.

Kirjassa pohditaan uskontolukutaitoa yhteiskunnallisissa keskusteluissa, kasvatusyhteisöissä ja julkisella sektorilla. Yhteiskunnallisia keskusteluja käydään monilla eri foorumeilla, kuten mediassa ja politiikan instituutioissa, kuten eduskunnassa. Kirjoittajat nostavat esiin medioiden taipumuksen kutsua haastateltavaksi samoja asiantuntijoita ja pohtivat miten se kaventaa esille tulevia ääniä. Kun käsitellään esimerkiksi muslimimaisten huivinkäyttöä, niin eikö naisten tulisi saada aikaisempaa enemmän ääntänsä kuuluviin. Teoksessa käydään läpi lukuisia esimerkkejä eri uskontoihin liittyvistä julkisista keskusteluista, kuten Suvivirrestä, lasten seksuaalisesta hyväksikäytöstä ja radikaali-islamista. Näissä uskontolukutaito nähdään kansalaistaitona, eli kykynä ymmärtää monimutkaisia kokonaisuuksia. Myös median murros, erityisesti sosiaalisen median mahdollistama kansalaiskeskustelu, on lisännyt erilaisten näkemysten kirjoa.

Koulut, päiväkodit ja muut oppilaitokset ovat katsomusten moninaisuuden kohtaamispaikkoja, ja niissä vaaditaan kykyä toimia eri uskontojen kanssa aikaisempaa enemmän. Jotta kasvatuksellisiin ja muihin päämääriin on mahdollista päästä, niin opettajien tulee kyetä toimia monenlaisten lasten ja heidän vanhempiensa kanssa. Uskonnolliset ruokavaliot, juhlapyhät, pukeutuminen ja muu arkeen vaikuttava perinne on hyvä tiedostaa ja löytää kaikille hyväksyttävät uudenlaiset tavat toimia. Samoin muut julkiset toimijat, kuten terveydenhuolto, sosiaalityö ja poliisi, ovat vastaavien haasteiden edessä. Katsomuksellisesti monimuotoinen työyhteisö ja asiakkaat saattavat vaatia uudenlaisia, aikaisemmin tuntemattomia tapoja toimia, jotka tulee vielä yhteensovittaa viranomaistoiminnan käytäntöjen ja lainsäädännön kanssa. Joissain tapauksissa muutokset ovat helppoja, mutta toisinaan taas eivät. Esimerkiksi tyttölasten ympärileikkaus on Suomessa kriminalisoitu, ja myös varhaiset avioliitot ovat lainvastaisia. Normien luominen on kuitenkin vain osa kokonaisuudesta, sillä tavoitteisiin pääsemiseksi voidaan tarvita myös yhteistyötä uskonnollisten yhteisöjen ja kansalaisten kanssa. Näissä uskontolukutaidon näkökulma saattaa auttaa paikantamaan rakentavat tavata edetä asiassa.

Teoksen kuudes luku käsittelee uskontolukutaidon haasteita: yleistämistä, tärkeistämistä, piiloistamista, asenteellisuutta ja uskontolukutaidottomuuden tunnistamista. Yleistämisessä ”uskontojen tai uskonnollisten ryhmien tiettyjen piirteiden ajatellaan jäsentävän ja määrittävän koko joukkoa” (s. 132). Tällöin uskonnot essentialisoidaan, joka rajoittaa niiden näkemistä dynaamisen toiminnan näkökulmasta. Vaikka jonkinasteinen essentialismi lienee välttämätöntä, niin sen ei tulisi antaa määritellä yksin uskontoihin liittyviä kysymyksiä. Tärkeistämällä viitataan uskonnollistamiseen, jolloin uskonnon yksin katsotaan selittävän monimutkaisia asiakokonaisuuksia. Piiloistaminen puolestaan hävittää uskonnollisesti motivoituneen toiminnan vaikutukset esimerkiksi politiikassa. Suomessa tämä saattaa olla yleistä, koska uskonnon merkitys nähdään vahvasti yksityiseen elämään liittyvänä. Vahvat ennakko-oletukset tukevat asenteellisuutta, jossa ilmiöihin suhtaudutaan perusteettoman myönteisesti tai kielteisesti, vain siksi että sen arvellaan liittyvän johonkin uskontoon. Tällainen vihamielisyys tai empatisointi saattaa olla hyvinkin haitallista asioiden käsittelyssä. Edellä käsitellyt neljä erilaista uskontolukutaidon haastetta voivat auttaa paikallistamaan uskontolukutaidottomuutta, eli kyvyttömyyttä tarkastella asioita mielekkäällä tavalla.

Teoksessa on paljon samankaltaista pohdintaa suomalaisen yhteiskunnan katsomuksellisesta muutoksesta kuin Pasi Saukkosen *Sallitaan, kielletään, siedetään: Yhteiset pelisäännöt moninaiseen yhteiskuntaan* -kirjassa (Magma, 2023), kuten myös Saukkosen aikaisemmissa teoksissa. Vaikka Saukkosen lähtökohtana on yhteiskuntien monikulttuuristuminen, niin hän tarkastelee varsin laajasti useita uskontoon liittyviä kysymyksiä liberaaleissa demokratioissa vähemmistöpolitiikan näkökulmasta. Esimerkiksi Saukkosen pyrkimykset luoda yhdessä sovittuja puitteita monikulttuurisen yhteiskunnan haasteille olisi ollut hyvä testausalusta uskontolukutaidon käsitteelle. Olisinkin mielelläni lukenut *Uskontolukutaito*-kirjan kirjoittajien ajatuksia siitä, miten uskontolukutaidon käsite suhteutuu muunlaisten aihetta käsittelevien teoretisointien kentälle, sillä se olisi kenties entisestään täsmentänyt käsitteen käyttöalaa.

Uskontolukutaito suomalaisessa yhteiskunnassa -kirja on hyvin toimitettu ja sujuvasti etenevä kokonaisuus, joka on helppolukuisuutensa vuoksi hyvin saavutettava moninaiselle lukijakunnalle. Kirja soveltuu myös oppikirjaksi keski- ja korkea-asteelle, ja yksittäisiä tietolaatikoita voi valjastaa esimerkiksi kouluissa opetuskäyttöön. Mikäli olet kiinnostunut kuinka eri katsomusten asemaa voisi kohentaa Suomessa, kritiikkiä unohtamatta, niin tämä teos saattaa olla sinua varten.

Tuomas Martikainen

Uskontotieteen professori

Turun yliopisto